

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**In hoc corpore continentur tripartite historie ex Socrate
Sozomeno et Theodorico in vnu[m] collecte et nuper de
greco in latinu[m] translate libri numero duodecim ...
Cassiodori senatoris iam ...**

Cassiodorus, Flavius Magnus Aurelius

Augustensis, [ca. 5.II.]1472

Incipit liber secundus

[urn:nbn:de:bsz:31-323790](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-323790)

Quomodo in conflictu alexander constantinopoleos fecit philoso-
 phum obmutescere paganorum, Quartum,
 De prima sessione episcoporum in nicee palatio et de abdicatione arrii, v.
 Relatio eustachij antioceni de niceno concilio, Sextum.
 Relatio athanasij ad affros, Capitulum Septimum.
 De Sabino macedonianorum episcopo, Octauum,
 De fide niceni concilij, Nonum.
 Quia eusebius et theognius dato penitentie libello recepti sunt, Ca. x.
 Epistola eusebij pamphili de fide niceni concilij ad palestinos, xi.
 Epistola niceni concilij ad alexandriam et egiptum destinata, xij.
 Quia nouacianorum episcopus acesium euocauit ad concilium constantinum, xij.
 Quia canones ecclesie stice nicee descripti sunt et de vicennialibus constantinensibus,
 Epistola constantini de arrio et scriptis eius, xv. Constantini, Ca. xiiij.
 Eiusdem ad eusebium palestinum de confectioe sacrorum librorum et
 de repurgio sepulchri dominici, xvj.
 Libellus penitentie ab eusebio et theognio datus, Ca. xvij.
 De dedicatione et ornamentis ciuitatis et de cultu hierosolimorum et
 ligno crucis atque clauis quibus transfixus est dominus, xvij.
 De loco ubi vesta dea olim colebatur et nunc archangeli basilice sunt
 et de miraculis que ibi pro christi nomine celebrantur, Ca. xix.
 De templorum destructione, Vicimum,
 De conuersione gentis magadorum, xxi.
 Quia eusebius nicomediensis constantinopoleos inualit episcopatum
 et de literis constantini aduersus eum, xxij.
 Quia rursus eusebius apud constantinum impetrata venia pro arrianis
 agebat, Capitulum Vicimumtercium.
 Qua fraude eustachius antiocenus sit episcopatu depositus et exilio
 deportatus et qui post eum fuerint ordinati, Vicimumquartum.
 De diuisione antioceni populi propter eustachium, xxv.
 Explicunt breues. Incipit liber secundus. Sozomenus, Ca. j.

Qommunicabant igitur niceno concilio ex apostolicis qui-
 dem seorsibus macharius hierosolimitanus eustachius iam
 presidens antiocene apud orientem ecclesie et alexander alexan-
 drie que est apud stagnum mariam. Julius autem romanus
 episcopus propter senectutem defuit et erantque pro eo presentes viri et

vincencius presbiteri eiusdem ecclesie. Super hos autē et alij plimi
boni et optimi ex diuersis gentibus conuenerūt. Alij q̄dez ad intelligē
dum et dicendū n̄s idonei. Sciētiaq; sacrorū librorū et alia eruditione
disciplinati. vitāq; virtute p̄cedari. Alij & i vtroq; p̄batissimi viri
quorū vtile iudicio etiā noīa memorare. Theodoricus.

T Anq̄m stigmata dñi hiesu i corpore circūferentiū sc̄dm sacru
apostolū. Erat enī iacobus antiochie migdonie quaz siri et
assirij nisibin appellāt. Qui mortuos resuscitauit viuos curauit et
alia innumera p̄bat opatus ēē miracula. Sed hec supflūū arbitroz
huic operi rursus inferere. que i deo amabili historia lati⁹ enarraui
Paulus neo cesarie q̄ ē castrū positū iuxta ripas custrate. Is enim
licinij rabie demolitus est. ambas enī man⁹ ligatas habuerat igni:
roq; ferro combustas quo fuerāt nerui articulorū ei⁹ a sua mobilitate
siccati atq; mortificati. Alij & dextros oculos effossos habuerūt. alij
dexteras suras abscisas. Vnus horū erat pafnucius egiptus et absolu
te videbat ibi popul⁹ athletarū xp̄i et martirū i vno loco cōgregato
rum. De quibus et eusebi⁹ pampbili tercio libro in constantini
vita hec ita dicit. Ex Eusebio. Socrates.

T Vnctarum igit̄ eccliarū que totā europā libiamq; et asiaz re
plebant. simul erāt ministroz dei congesta cacumina vnag
orationis domus tanq̄m a deo dilatata intrilecus ferebat. Omnes
idem siros simul et cilicas phenicasq; arabes atq; palestinos. Inter
hos et egiptios thebeos libias nec non et qui ex mesopotamia oriūnt̄
sed etiā persa ad conciliū venit ep̄s. Verum nec scitha defuit ex eorū
chozo pontusq; et asia. p̄brigia. et pampbila viros probatissimos p̄
buerunt. Aderāt traces et macedones. chiui et epirote et horū q̄z inte
rius h̄itantes. Ip̄e aut̄ hispanorū valde fā mosus osius vn⁹ erat et sil
plurimis assidebat. De regia v̄o ciuitate presul alexander p̄pter sene
ctutem defuit presbi vero p̄ntes locū ei⁹ implebāt. Talem itaq; sol⁹
a seclō vnus imperator constantin⁹ xp̄o coronā in v̄iculo pacis exor
nans suo saluatori de victoria inimicorū et hostiū deo decibilem dedi
cauit gratiarū actiois imaginem sc̄dm nos aplica plausione con
stituens. Tunc igit̄ ille sermo complet⁹ est. collectos ex oībus gētib⁹
que sub celo sunt viros religiosos. inter quos erāt parthi et medi et
elamite et qui habitāt mesopotamiā. iudeam et cappadociam p̄tū

et aliam phrygiãq; et pamphiliã et egiptũ et partes libie secus cire-
nen et aduene romani iudei et proseliti cretes et arabes, Verũtamẽ
illis hoc deerat qđ nō sicut isti oēs ex dei ministris vñdĩq; cōsistebant
In pñti siquidem choro multitudo erat ep̄oz numerũ trecentoz exce-
dens; sequẽtib; eos presbiteris ac diaconib; et acolitis q̄rũ numerũ
non potat cōphendi, Ministroz v̄o dei, alij sapiẽtie sermone ful-
gebant, alij otinentia vite et sapiẽtie cōsulcabant, alij vero medio
modo hoz virtutib; ornabant. Erãt igit inẽ eos, alij t̄p̄is honorati
longinquitate, alij iuuetute et animi roboze p̄emicãtes qui nuper
venerant ad huius ministerij cursum. Quibus videlicet omnib;
imperator diebus quotidianis c̄baria largissime ordinarat expendi
Hec itaq; de his qui ibi collecti sunt; pamphili recitauit eusebius,
Cunq; celebrasset imperator victricem contra liciniũ festiuitatem et
ip̄e currit ad niceam. Clarebãt aut inẽ ep̄os p̄afnucius ex superoni
thebaida et spiridion cyprius. Cuius autem rei causa hoz memini
postea sum dicturus, Caplm Secundum, Sozomenus.

Aderant itaq; cum ep̄is viri disputationis experti verbis stu-
dentes concilio. Vt autẽ assolet fieri plurimi sacerdotum tãq;
p̄ causis p̄p̄ijs decertare collecti, tempus se inuenisse putauerunt qđ
congeretur qđ tristabat eos, et de quib; aliũ vnusquisq; forte culpa
bat libellũ offerẽs p̄ncipi que i eo fuerãt cōmissa narrabat. Cũq;
hoc quotidie facile p̄oueniret, p̄cepit imperator certo die singulos
de quibus aliũ culparẽt facere manifestũ, Cunq; dies constituta ve-
nisset libellos oblatos suscipiẽs. Hec quide; accusatiões inquit t̄p̄s
habebunt p̄p̄iũ id ẽ magni iudicij iudicem vero illũ qui tũc fu-
turus est oĩb; iudicare, Mibi ergo homini cōstituto de huiusmodi
rebus non licet h̄re auditoriũ sacerdotũ sez accusantiũ et simul accu-
satorũ qđ mĩme ouenit tales debere monstrari qui iudicẽt ab alijs
Agite nunc imitãtes diuinã clementiã, In alterutroz veniã accusa-
tiones aboleamus alterutras et de his que ad fine; pertinẽt agẽ stu-
deamus, cuius hic gratia ouenim?, Hec siquide; imperator dicẽs
vniuscũiusq; scripturaz vacare et libellos iussit ardere, diẽq; defini-
unt qua solui que erãt dubia conueniret. Ante constitutũ vero
ouenientes apud semetip̄os ep̄iscopi cuocauerunt arrium et propo-
sitis in cōmune suis opinionibus disputabant, Cunq; ut assolet

ad diuersas questiones causa traheret. Alij quideꝫ suadebant nihil innouandum circa antiquã fidei traditionẽ et maxie quã thomoz simplicitas sine pscrutatiõẽ tradebat accedẽtibꝫ ad fidei sacramentũ. Alij vero respondebãt nõ oportere sine examinatiõẽ seq̃ sententiam antiquoz. Plurimi vero tũc ouenientiũ ep̃oz et sequentiũ eos clericõũ scientes disputare h̃mõvi elocutiõẽz arte exercitati claruerũt et imperatori atq; his q̃ circa eum erãt noti sũt facti. Ex illis enĩ athanasius tunc diaconus existẽs. dum cum alexãdro esset ep̃o huiꝫ studij pars esse maxima videbãt. Nec non et quidãz grecoꝝ philosophoz oportune harũ disputationũ questione participati sũt. Alij quidem q̃le esset hoc dogma studẽtes agnosce. Alij vero nup̃ inchoãte grecoꝝ religione depire xp̃ianis infensi dogmatis sacramenta ad verborũ certamina p̃trahebãt ita ut ostra se sediciõẽs exercẽt. certamina q; sibimet inferrẽt et sepius ex aduerso ostenderent. Ca. iij. Socra.

C Vnq; plurimi disputationis delectatiõẽ traherẽt vnus q̃dã ex confessoribꝫ laicis simplicẽ h̃ns sensũ dialegticis obuiauit dices. Audite igit; christus et apli non nobis arteꝫ dialegticaz tradiderunt vanãq; verborũ fallaciã; sed purã scientiã; fide et bonis operibꝫ obseruandã. Hoc dicente iuuenẽ et aĩo sene. p̃ntes q̃õẽz irati sũt dictumq; probauerũt. Dialegtici ṽo satis factiõẽ suscepta cessarũt rationẽ quippe simplicẽ veritatis audientes. Sozome.

Vertur enĩ et aliud dum quidãz eoz magnificentia sermonuz extolleretur et illud displicuerit sacerdotibꝫ non pertulit eius fastum quidãz senex simplex et innocẽs ac probatissimus confessorũ sed accessit aduersus eum proferre sermonem. Hoc itaq; petulãtibꝫ quidem et simplicẽ factũ scientibꝫ confessorẽ risum mouit maturioribus vero formidinem. prouidẽtibꝫ ne a viro verbis artifice deduceret ad risum. Verũtamen cedentibꝫ ut quos velle edicẽt. resistere nanq; ei cum talis esset nemiũ verebantur in nomine inquit hiesu christi. O philosophe audi dogmata veritatis. Vnus est deus celi et terre omniumq; visibilium inuisibiliumq; creator qui hec oĩa verbi sui virtute fecit et spiritus sui sanctitate firmavit. Hoc itaq; verbũ quod nos inquit filium dei nominamus habita misericordia super homines ab errore eos et ferali religione liberauit passus ex muliere nasci et cum hominibus conuersari et mori pro eis venietq; denuo

iudicaturus singulorum vitam. Nec ita e habere sine perscrutatione credimus. Noli igit inaniter laborare querens destruere ea quae fide percepimus. Noli inuestigare modum quo fieri hec aut non fieri potuerunt Si enim credis consulenti mihi ad ista responde. Obstupescens vero philosophus credo inquit. Tunc gratias pro deuotione persoluens eademque senior eque sectatus est et prioribus consiliatoribus ut unanimes sibi essent persuadebat non improvide mutatum se iurans sed ineffabili quadam virtute ad christianitatem protinus inuitatum.

Quartum.

Dicitur autem proximum huic miraculo quoddam gestum per alexandrium constantinopolitane ciuitatis episcopum. Cum enim venisset imperator constantinus byzantium et ad eum quidam philosophi querebantur quasi non deum coleret ut deceret et circa sacras nouitates exerceret nouam in republica introducendo culturam. preter que eius maioribus visa sunt et grecorum romanorumque principibus quos habuerunt transacta secula placuerunt volebantque cum alexandrio episcopo disputare de dogmate. Ille vero huiusmodi exercitatione verborum inexpertus erat et de vite qualitate confidens. Fuit enim vir magnus et conuersatione mirandus. Cuius certamen imperatore precipiente suscepisset. conuenissentque philosophi omnibus loqui uolentibus. ut unum ex se quem uellet eligerent postulauit sancte memorie pater noster alexandrie ceteros quicumque essent silentium tenere precepit et tantummodo his que ab utroque dicerentur intendere. Suscipiente siquidem uno eorum disputationis uniuerse negotium ad philosophum sanctus alexandrie in nomine inquit iesu christi impero tibi imprimis ne loquaris. et una cum eius sermone opus impletum est. Repente namque ille homo ut sermonem audiuit obligato ore conticuit. Putasne iustum fuit considerare utrum maius hoc miraculum uideretur et ut homo et hoc philosophus. sic facile officium locutionis ammitteret et an certe ut lapis uolentia uerbi non manu diuideretur. Quod quidam aiunt iulianum fecisse chaldeum et hec quidem sic acta referuntur.

Uterque sacerdotes sepe conuenientes arrium ad medium deducebant et subtilemque examinationem de eius propositionibus agitabant. Petulanter autem in qualibet parte

Ca. v. Theodoricus.

metuebant pferre sententiã. Hec itaq; sacra et venerabilis turba
permixtione aduersariorum non videbatur aliena. Erant enĩ in
eos pauci quide; h̄ callidi. et breuia imitãtes celantesq; calliditates
et arrij blasphemiam nõ defendentes apte. Conuenientib; igitur
vniuersis. maximã domũ ppauit i regalib; imperator sedes et sub:
sellia in ea poni precipiẽs que sufficerent ordini sacerdotum ita decẽ
tem preparans eis honore. inuitauit ingredi et de presentib; habere
consilium. Introiuit autẽ et ipse pnceps vltimus cũ paucis laude
dignã sui magnitudinẽ hñs et mirabilem speciẽ mirabiliorẽq; ge:
rens dignitatem pudoris in fronte. Minore vero sede quam alijs po:
sita in medio eor; seoit. Primo tñ petes hoc sibi epoz iussioẽ concedi
Tum cum eo resedit sacratissim; ille chorus. Primus itaq; magn;
eustachius antiocene sortitus ecclie presulatũ. Nã philogonius cui;
duum meminim; ad meliorem iã trãsierat vitã. et hũc mirabile;
virum etiã nolẽtem ad regimẽ ecclie decreto cõmuni põtificates ac sa:
cerdotes et ois ppl's xpian; venire compulerat. Is ergo preconioz
florib; caput pncipis exornauit et studio ei; qd; hẽbat circa sacra bñ:
dictiones exhibuit. Post hũc autẽ eusebi; cognomine pamphili.
Quib; iam reticẽtib; famosissimus imperator protulit de vnãita:
te concordiaq; sermones. tyrannoz eis crudelitatem rememorans. et
honorabilem pacem q; sub eo ẽ collata diuinit; simul. et q; pessimuz
et valde crudele videret. ut destructis hostib; nullog; presumente resi:
stere. sacerdotes alterutros iacularent atq; cõsideret; et impijs atq;
sine deo psonis delectatiõez risumq; preberent. Cum vtiq; de diuinis
tractaret rebus et scã spũs doctrinã in scripturis hrent. Euangeli:
ci enĩ libri sũt inquit et apostolici antiquozumq; pphetarũ sanctiõez
que nos erudiũt quid de sacra lege sapiam;. Expellẽtes igit; hostile
certamen ex verbis diuinit; inspiratis. solutionez questionũ mente
percipiamus. Hec et his similia tanq; filius amatoz pñs. sacer:
dotib; veluti pñib; offerebat apostolicoz dogmatũ studẽs profliga:
re concordiam. Concilij vero plurima pars his q; dicebant obedie:
bat. et inter alterutros vnãnimitatem et dogmatum salubritatem
libenter amplectebantur. Pauci vero quidã quoz iam memim;
et super illos minophantes ephesius et scythopolites patrophilus.
theognius. nicenus ep̄s et narcissus. neroniadis. que est scõe cilicie

quã nũc hermopolim vocant . et cũ bis theonas marmaricenus et
ptolomaidis egypti secundus aplicis resistetes dogmatibz arriũ de-
fendebant. Dictantes enim sue fidei petitionem cetui communi
dederunt, Que cum lecta fuisset ab vniuersis repente disrupta est . et
adultera ac fraudulenta pronũciata. Turba siqdem et tumultu eos
ab omnibz habito . cunctisqz ppositionem ab eis factã accusantibus
pietatis formidãtes surrexerũt et primi arriũ abdicarũt excepto scõo
et theona. Cum ergo fuisset impius ille destructus concorditer vni-
uersi fidem gloriamqz dictantes . que hactenus in ecclesijs pmanet
et subscriptiõibz roborantes . soluere oculiũ. Dolose tñ et nõ salubri
prouidi viri i fidei termino consenserũt. Et testantẽ tam que postea
ab eis machinata sunt contra pietatis propugnatores ; qm̃ que ab
ipsis conscripta noscuntur. *Sextum.*

Eustachius itaqz antiochenus cuius pmitus memini ; hec de
eis retulit docens que facta sũt eozqz redarguens blasphemiam
vbi illud et prouerbiale inãpretat eloquium. Dñs creauit me pnci-
pio viarum suarum in opera sua. Pergo itaqz iaz hinc et ad ea
que gesta sũt. Cum igit ppi hac synodus maxia i niceam venisset
videm et quereretur fidei modus aperta quidem impudẽtia eusebij
scripturam protulit blasphemie . que coram oibz lecta repente dadẽ
impozabilem causa diuisionis audientibz irrogauit . confusioneqz
tamen incurabilem suo prouidit auctori. Cũqz officina capta
fuisset indubitanter eusebij disrupta iniquitatis scriptura in aspe-
ctum omnium . quidam ex tractatu nomẽ exponentes pacis compe-
scuerũt omnes iustam querimoniam facientes. Arriani autẽ metuẽ-
tes ne congregatio in idem concilio tanto pellerent . epilientes ana-
thematisauerũt interdũtũ arrij dogma concorditer subscribẽtes lrisqz
suaqz manu consentiẽtes . et simlr se sic ois synodus sape pfitentes
Cũqz presulibz ut ita dicã mala calliditatis arte preualuissent
qui magis debuerãt agere penitentiam tunc quidez latenter . postea
vero dare damnatas cepũt allegare sentẽtias sepe ponẽtes insidias
eis a quibz videbãtur eẽ diuidi . volẽtesqz zizaniorz germia radicare
et tunc timentes declinãtesqz tantĩ cõcilij cognitores . occulte postea
pietatis pzoicatores debellare temptabant. Sed non credimus
homines sine deo possz preualere contra sacram adorandãqz legẽ

euangelicamq; doctrinam, Nam licet ad modicum roborentur tur-
sus forit et magnifice deuincuntur. sicut prophetā gloriose vocis elaiam.

Hec itaq; magnus eustachius narrauit. vij.

Cuius autem disertator et veritatis propugnaculi turris attha-
nahus successor alexandri famosissimi presulis quā scripsit ad
affros etiam hec adiecit. Cōuenientes enim epi studuerūt v̄ba quōz
impietatis ab arrianis inuenta perimere. Hoc est ex nō existētib; . et
quod dicebant creaturam et facturam filiū et fuit aliqñ quā non fuit. et
quia mutabilis est nature. scripturarū v̄o manifestas ponere dicti-
ones quod ex deo filius naturalit̄ vnigenitus est v̄bz virtus sapiētia
sola patris deus verus sic iohes ait. et sic scripsit paulus splēdorem glie
et figuram substantie docens eē filiū patris. Qui vero circa euse-
bium p̄pa tracti vefania loquebātur alterutris et dicebāt consentia-
mus nam et nos ex deo sumus. vnus enī deus ex quo oīa et vetera
transierūt ecce oīa noua ex deo sūt facta. Cogitabant autē et illud quod
in pastore conscriptum est, Primum omniū crede quod vnus est deus quod
creauit vniuersa atq; perfecit et constituit ex non extante ut sint.
Porro alij epi maliciam vidētes illoz et pessimam impietatis artē
apertius et ut ita dicatur manifestius dixerunt idem ex deo id est de-
scripserunt ex substātia patris esse filiū ut creature quidem eo quod non
habeant a semetipsis ut sint sed habeant p̄ncipium existendi dicant ex
deo. Filius autē solus p̄p̄ius ex substātia credat̄ patris. Hoc enī p̄p̄ius
vnigeniti est et veri verbi patris. Hec itaq; fuit occasio ut ex substā-
tia diceret̄ patris. Rursus autē requirētib; ep̄is paucos eoz qui ar-
riani eē putabant si dicerent filiū non esse creaturam sed virtutem et
sapiētiam solam patris et imaginem sempiternā et inuisibilem p̄ oīa
patri ac deū verū capti sūt qui circa eusebiū inuētes alterutris quā
et hec veniūt etiam ad nos nam et nos inquit imago et glia dici-
mur dei. De nobis enī et dicit̄ et dictum est semp̄ enī nos quod viuim; et
virtutes multe sunt et iterum egressa quōdam est oīs virtus dei ex
terra egipti. Campa quoq; et locusta dicit̄ virtus magna. Et rur; et
Dñs virtutum nobiscum. Sed etiam p̄p̄ius nos dei sum; . Habem; et
hoc non simpliciter quā et fratres vocauit nos. Si autē et deum ve-
rum dicunt filiū nō nos tristat. Factus enī verus est hec arrianoz
corrupta mens. Sed etiam hic epi videntes eoz dolum. collegerūt

ex scripturis splendorem fontem et fluuium et figuram ad substantiaz
 pertinere et illud in lumine tuo videmus lumē et ego et p̄ vnū sum⁹
 et clarius iam ac breuiter conscripserūt consubstantialē patri filiū
 Omnia namq; predicta hanc significationem hnt, Murmuratio si-
 quidem eoz quasi verba hec nō fuissent ex scripturarum auctoritate
 prolata p̄ eos quoq; inanis esse conuincit. Ex nō scripto namq; ipsi
 impie proferentes quippe qđ nusquam penit⁹ inuenitur ex non stā-
 tibus et fuit aliqñ qñ non fuit alios culpāt Propterea ex nō scripti⁹
 sermonib; pie tñ intellectis dānati sūt. Ipsi namq; veluti de stercore
 reperientes hec s; vere de terra locuti sūt. Verum epi non sibi met
 adinuenientes verba h; habentes hec a patrib; testimonia conscripse-
 runt. Vēteres enim sacerdotes ante eos pene centū triginta magne
 rome ciuitatisq; nre accusauerūt oēs qui dicūt facturā aut creaturā
 eē filiū et nō consubstantialē patri. Et hoc sciebat eusebius cesariē-
 sis eps. qui primum defendebat arrianoz sectā nouissime vero sub-
 scripsit niceno concilio. Scripsit aut et ciuib; suis confirmans. qz et
 antiquoz alij quos doctos et illustres epos et scriptores agnouisset
 nomine consubstantialitatis vsq; i p̄ris et filij reitate. Isti ergo cō-
 ciliū metuētes exposite fidei consenserūt scđm pphete increpationem
 dicētis. Popul⁹ hic labijs me honorat cor aut eoz longe est a me.
 Theonas aut et secundus nolentes acquiescere condemnati sunt.
 Postea vero in conciliū venientes viginti conscripserūt de conuersi-
 one ecclesiastica sanctiones. *adum. viij.* Socrates.

S Abino itaq; non credamus qui eos idiotas vocauit et impe-
 ritos. Sabin⁹ enī heracie thracensis macedonoz eps habi-
 ta congestiōe eoz que per diuersa concilia sacerdotum ex scripto pro-
 lata sūt eis qui in nicea conuenerunt velut idiotis et simplicib; de-
 rogauit s; nō sentiens quō et ipi eusebio cū mltā p̄batiōe p̄fidenti fi-
 dem velut idiote noscūt derogare. et aliq; qđez volēs preterijt aliqua
 vero mitigauit cuncta tñ sm propriā sūpsit intentiōem. Et laudat
 quidem tanq; fidedignū testem eusebium pamphili laudat simul et
 principem tanq; eas que sūt xpianoz dogmatizantem. Culpāt aut
 expositam in nicea fidem tanq; ab idiotis et nihil sciētib; traditam
 et quem velut sapientē et sine mēdaciō testem vocare consueuit. ei⁹
 voces sponte contemnit. Nit enim eusebius. quia ex viris dei nicea

conuenientib; alijs quide; h̄mone sapiētie micuerunt. alijs otinentia
uite laudati sūt et quōz imperator p̄ns omnes ad unitatē suam cō-
cordes et olectatores eē p̄struxit. Sic ergo contraria dicta sabini nec
non eusebij atq; osortii eoz sibi met agnoscuntur. Et si quidē ali-
cubi opus fuerit de sabino memorabimus. Concordia ergo fidei a
magno nicea p̄lata ocilio et ab eusebio dara voce laudata. Nec est

Fides in Niceno dictata concilio. Nonum.

Quodam in unū deum patrem omnipotētem. oīz visibilū i-
uisibilūq; factōrē. Et i unū dñm hiesum xpm filiū dei natū
ex p̄re vnigenitū hoc est ex substātia p̄ris. deū de deo lumē ex lumē
deum verū ex deo uero natū nō factū consubstātiālē p̄ri p̄ quem oīa
facta sūt et que in celo et que in terra. Qui p̄pter nos hoīes et p̄pter
nostram salutē descēdit de celis et incarnatus et homo factus ē. pal-
sus et resurrexit tertia die. Et ascēdit in celos. et vēturus est iudicare
uiuos et mortuos. Et in sp̄uz s̄ctum. Dicentes autē. erat qñ non
erat. aut nō erat anteq; fieret. aut q; ex nō extantib; factū. aut ex al-
tera substātia ul' essencia dicentes eē aut creatura. aut cōuertibilem
filiū dei. Hos tales anathematizag catholica et apl'ca ecclesia.

Hanc uerā bilē fidez trecenti quide; decē et octo et agnouerūt et am-
plexi sūt. et sicut ait eusebius consonantes et unanimes i scriptis ex-
planauerūt. Quing; uero solūmodo nō receperūt uerbū consubstā-
tialitatis rep̄bēdentes. eusebi; nicomedie p̄sul. Theognius mee-
nus maris calcedonensis. Theonas marmaricenus. Secundus pro-
lomaiois dicentes consubstātiālē eē qđ ex aliquo est aut ex partitiōe
aut ex decursiōe. aut ex plantatiōe. alias explanatiōe. Explātiōem
quidē h̄c ex radice germē. ex decursiōe uero sicut pat̄ni filij. ex parti-
tione aut h̄c ex massa aurea anuli duo uel tres. Scđm nullū aut ho-
rum inquit. est fili; dei. Propterea ergo dicebāt in fide nō eē oīen-
tiendū. Plurimi siquidē uero cōsubstātiālitati derogātes. p̄dicti
uiri in arrij depositiōe subscribē noluerūt. Ideoq; sinod; arriū et cō-
sectatores eius anathematizauit omnes adijciētes negg accedē eum i
alexāoniā. Preceptūq; p̄ncipis rep̄te eundez arriū et q; circa eusebiū
et theogniū et qui cum eis exilio deportauit.

Decimum.

Qusebius igit et theognius post paululū tempus exilij libellū
penitētie porrigētes in fide consubstātiālitate consenserunt.

Quod declarabimus procedentes. Tunc aut in synodo eusebius cognomine pamphili et cesarie palestine sortitus episcopatum paululum animaduertens atq; considerans utrum oporteret suscipi terminum fidei una cum alijs oib; hoc est vniuersa multitudine consensit atq; subscripsit nec non et iplo sub sua diocesi constituto scripsit terminuz fidei et vbiq; destinauit. hmoez subtiliter consubstantialis interpretatus ut nequaquam penitus suspicioez aduersaz de eo quilibet hre potuisset.

Sunt aut que ab ipso eusebio scripta sunt huiusmodi verba.
Epl'a eusebij pamphili de niceno concilio et fide ad cesarienses palestinos. Caplm Vndecimum.

Ratramur et vos dilectissimi etiam aliunde didicisse fama conlucta precurrente pfectu de his que sunt gesta sermonem. Sed ne ex huiusmodi auditu veritas vobis alit nunciet necessario direximus vobis quide scriptura a nobis de fide ppositam, Nam ex dno noster mittens ad predicandu discipulos suos ait, Euntis docete oes gentes baptizantes eos in noie pris et filij et spūs scī. De quib; et affirmamus ita hre et ita sape. sed etiā dudū sic habuisse et ita sapuisse et vsq; ad mortem p hac instare fidee anathematizantes oes sine deo heresim. Nec oia ex corde et aia sapuisse ex quo nouim; nosmet ipsos et nunc sape et dicere corā oipotēti deo et dno nro hiesu xpo cū veritate testam; ostēduri pbatōib; et satisfacturi vobis q; et pteritis temporib; ita credidim; et predicam; hac a nobis exposita fidee nllā relictus ē resistēdi locus. Sed et ipse pimus deo amabilis imperator noster rectissime eā hre testat; est et sic etiā se professus est sape et in hac omnes consentire et subscribē et i his dogmatib; concordare pcepit. Vno solū modo scripto et inserto consubstantialitatis verbo qd etiā ipse interpretabat; dicens. Quia nō hmo corporeas passioes consubstantialiale dicit; neq; hmo diuisione; neq; hmo qndam decisioez ex pre subsistē. Nō enī posse natā; sine martirio itelligibile incorporeāq; corporealem quandā; subsistere passioez; s; sacris quibusdā; ineffabilib; ratioibus magis intelligendā;. Et sapientissimus quide; atq; piissim; imperator ita philosophabat;. Fidei ergo explanatiōe dictata quēamodū ab eis dictū sit ex substantia pris et pri consubstantialem non ē sine examinatiōe derelictū. Consultatiōes enī et responsiones deinde mouebant; et mēs pscrutabat; dictoz sensum. Et hoc ergo qd agebat;

de substantia ostabat apud eos significatiuum quod ex patre non tamen
tamen parte esse patris, propterea nobis quoque videbatur bene se habere ut mente con-
sentiremus pie doctrine dictanti ex patre filium esse non tamen parte eius esse sub-
stantie, Quapropter et nos mente consensimus neque voce substantiali-
tatis refutantes posita per oculos nostris pacis intentione et ab intellectu re-
ctissimo non cadentes, Scimus hoc etiam natum esse non factum suscipimus quod
factum commune esse dicebatur reliquum creaturarum factum per filium quorum nihil
simile habere filium ostendemus et premitamur Unde non eum esse facturam dicimus
quod congruit his que per eum facta noscuntur et super quam factura totius
esse substantie quam ex patre nata diuina docere videtur eloquia modo quippe
generatiois inenarrabili et incogitabili existente vniuersae nature facte.

Sic autem et substantialis esse patris filium ratio examinata cognoscit non
secundum corporum modum neque mortalibus animalibus proximum nam neque per diui-
siones substantie neque per defectiones aut mutationes patris substantie vel vir-
tutis. Hic enim omnibus ingenita nata patris extranea est. Sed predicandum est
esse substantialem patris filium eo quod nullam equalitatem ad creatas factas dei
filius habeat sed soli patris genitori per omnes modum sit filius et non sit ex alia
qualibet substantia vel essentia sed ex patris. Quod etiam ipsum hoc modo interpre-
tatum bene se habere visum est ad consentiendum. Quod et patres episcopi aliquos
et conscriptores eloquentes et nobiles agnouimus in patris et filii thes-
logia id est diuina rationatione nomine substantialitatis usus. Nec itaque
de exposita fide sint dicta in qua vniuersi consensimus non sine animi
aduersione sed bene sensus expositos coram deo amabili examine impe-
ratoris et predictis rationibus concordantes anathematismum post fides in
eis prolatum sine tristitia esse credidimus eo quod non scriptis uti vocibus prohi-
beret. Unde pene omnia facta est confusio et indisciplinatio cunctis ecclesiis
nulla siquidem scripta diuinitus inspirata dicente ex non extantibus aut fuit
aliquando non fuit et reliquis que proferebant. Irrationabile nobis vi-
sum est hec dicere vel docere quod neque priori tempore huiusmodi consueimus
uti sermonibus. Nec vobis necessario scripsimus dulcissimi iudicium nostrum
examinationis et sensum vobis innotesceret. Et quod rationabiliter tunc qui-
dem quod nos scripta quodammodo alijs offendebat propterea et indubita-
te ea que erant sine tristatione suscipimus. Quapropter magnanimitate nobis sensum
vobis discutientibus placuit concordare in his que a nobis in fidei expositione
offensa sunt. Nec itaque culebius pamphili in cesarea palestine literis ex

planauit. Alexandrīe vō ecclie egiptiacis et libie et pentapoleos et que
vicine sūt. Nec scripsit omuni decreto oculū. Ep̄la niceni oculij

Andē magneq; dei gr̄a alexandrine ecclie dilecti Theodo. xij
carissimis fratrib; p̄ egiptū et libiā et pentapoli constitutis oꝛgre-
gati et magnā sc̄tag; sinodū nicea celebrātes ep̄i i dño salutē. Quō
dei gr̄a et deo amātissimi p̄ncipis n̄ri constantini oꝛgregatis nob; in
vibe predicta ex p̄uicijs diuisis et ciuitatib; magna sc̄tag; sinodus
celebrata ē. oimodis necessario visū ē ab hoc sacro sc̄to concilio etiā
ad vos l̄ras destinari. ut noueritis quedā quidē mota et examinata
que vō placuerūt atq; firmata sūt. Ante oīa siquidē exquisita sunt
impia et iniqua et sine deo dogmata arrij et eque consentiētiuz sub
presentia deo amātissimi impatoris n̄ri constantini et oim decreto cō-
placuit anathematizari impiā ei; sc̄tā et iniqua atq; sine deo v̄ba
simul et noīa quib; v̄tebat filio dei blasphemās et dicēs ex nō extā-
tib; eēt. et iterū fuit aliqñ qñ nō fuit. Quomō enī fuit aut quō v̄ez
non fuit et p̄ libero arbitrio malicie atq; v̄tutis capabilez filiu; dei
dicentis et creat̄az noīantis eū atq; facturā. Nec igit oīa fatua et ani-
lia et blasphemata anathematizauit sc̄t; et v̄niūsale oculū et nec vsq;
ad auditū impie sc̄te atq; rumoris hui; aut intellectuū iniquoruz
sensū accomodauit. Ea quidē q̄ de illis gesta sūt. qualē t̄minū habu-
erint oīa iam audistis aut audietis ne nos forte videam; viro oblo-
qui. p̄t̄ delictū suū impropria digna portāti. Tantū enī valuit ei;
impietas ut etiā theonas marmaricen; et sc̄os ptolomaidis ea v̄te
rent. idēz enī et illi dānati sūt. Sz quōz ineffabilis gr̄a dei illas q̄dez
malas sc̄tas et blasphemās et discordiā et audaciā p̄sonaz et diuisio-
nem p̄dēta oimotiōe destruēs liberauit egiptū. Relinq̄bant aut q̄ per-
petulantiā melicij gesta sūt et eoz q̄ ab eo sūt ordiata etiā ex hac paz-
te que placuerūt sinodo vob; insinuam; carissimi fr̄es. Placuit ergo
meliciū quidē clemēti cōsilio dū subtili verag; ratōe nllaz veniā me-
reret manē quidē i p̄pa ciuitate. nllaz v̄ omnimodis h̄re potestates
neq; eligendi neq; ordinādi nec i p̄uicia nec in qualibet ciuitate vi-
deri purūq; nomen tantūmō possidē. hos aut qui ab eo sūt ostituti
mistica ordiatiōe firmatos habē honorē et m̄steriū. ut tñ sequentes
sint modis oib; v̄niūsoz i singul; parrochijs et ecclijs carissimo et o-
ministro n̄ro alexādio osecratōz. et ut his nllā p̄ras sit placitos sibi

eligē aut noīa eoz pferre aut oīno aliqđ agē pte volūtate ecclesie
catholice p̄sul' alexādi, Ḡra nāq; dei et oīomb; v̄ris in nll'o scil'
mate r̄ptos. h̄ sine maclā in catholica et apl'ica eccl'ia p̄manētes di-
gnū ē p̄atez h̄re et eligēdi quēlibet. et noīa eoz v̄andi q̄ deo sunt
digni. et absolute facē oīa fm legē et sc̄ciōes eccl'ie. Si q̄ v̄o v̄ige-
rit requiescē i eccl'ia p̄uebi i honore defūcti eos qui nup' assūpti sunt
solūmodo si videant' digni et ppl's eos elegerit: cū decernēte simul et
designāte maxie alexādie ciuitatis ep̄o. Hoc itaq; alijs quicūq; excessū
omnib;: In p̄sona vero melicij nequaq; eate placuerūt p̄t' p̄orem
indisciplinātionē ei' et p̄t' p̄ccitatis ei' ac petulātie volūtate m̄ne
vlla tare' auctoritas v̄l p̄tas hoī q̄ posset rursus eate' disciplina-
tionis instruē. Nec sūt precipua et op̄etētia eḡit et sc̄ssime alexā-
diānoz eccl'ie. Si quid aut aliud ordinatū est. aut dogmatizatū. p̄ntē
dño atq; carissimo et fr̄e n̄ro alexādio. ip̄e p̄ns vobis poterit subtili' et
aperte tanq; auctor gestoz et communicator exi'ent'. Euāgelizant'
aut vob' et de p̄sonā sc̄ssimi pascē. qz v̄ris oīomb; est cor: redū eti-
am hoc opus. ita ut oēs onētales fr̄es q̄ cū iudeis p̄mit' celebrabant
p̄sone cū romanis. et vobiscū ē cū oīb; ab inicio pasce custodiētib;
ex hoc t̄pe debeāt custodiri. Exultātes itaq; i his q̄ gesta sūt et i omni
pace atq; concordia. et in eo qđ oīs radicē heresis ē auulsa. cū maiori
honore et ampliore caritate suscipite om̄istrū n̄m v̄rmq; p̄tificem
alexādiū q̄ nos p̄sentia sua letificauit. tantūq; labore p̄ pace v̄ra
etiā i hac etate sustinuit. Orate simul et p̄ nob' oīb; ut q̄ bñ placue-
rūt firma p̄maneāt. Per dñm n̄m iesū sc̄m bonā volūtate facta
sicuti credim' dei et p̄ris in spū sc̄o. cui ē gl'a i sc̄la Amē. Trinitas
consubstāntialis eterne est Iesus. Socrates.

Quod hac igit' epla sinodi manifestū ē qz nōsolū arriū et sortē
ei' anathematizauerūt. sed etiam v̄ba sc̄te ip̄i. et qz de pasce
discordantes heresiarchā militū suscepūt. Ca. xij.

Mouet aut me feruor impatoris etiā ex alia re volūtatis ei' h̄re
memoriaz et quēadmodū p̄ discordia cogitabat. Dñs enī p̄
vidētiā pacis eccl'iaz vocauit ad sinodū. et accl'ū nouacianoz religi-
onis ep̄m. p̄ q̄ ergo scripta. et subscripta ē a sc̄lio fidei definitio. re-
quisiuit impator accl'ū si et ip̄e assentiret i fide et pascalis definitōe fe-
stinitatis. At ille Nihil inq̄t noui. O impator sinodus definit. sic

enim oī ē a t̄pibꝫ ap̄loy ip̄e p̄cepi. ē terminuz fidei. et t̄ps pascalis
festiuitatis. Porro denuo impator requirete. cur ergo te a omuniōe
separas & ille ea que sub decio gesta sūt p̄secutiōis t̄pe replicauit & ē
subtilitatē acerbissime regule deduxit ad mediū. q̄ nō oporteat eos q̄
post baptisma peccāt. peccato q̄ ad mortē eē scripte diuine p̄nūciant
omūicatiōe sacramētoy fieri dignos. s̄ inuitādos q̄dē ad penitētiā.
spem v̄ remissionis nō a sacerdotibꝫ s̄ a deo solūmodo sustinē q̄ p̄a-
tem h̄t p̄c̄ta remittē. Nec cū dixisset acelius & impator ait O aceli po-
ne scalā. et si potes ascēde solꝫ ī celū. Nec nec eusebiꝫ p̄ amphili nec
alij dixerūt. Ego v̄o audiui a viro nequaq̄ mētiēte. q̄ valde senex
erat et tāq̄ q̄ viderat ea q̄ fuerāt ī scilio gesta referebat. Sozo. xiiij

S Inodꝫ autē corrigē volēs hoīm vitā et ī eccl̄ijs omozatiū posu-
it leges. q̄s canones appellamꝫ. In q̄p̄ tractatu videbat aliq̄-
bꝫ introducē legē. ut et ip̄i et presbiteri diaconi cū coniugibꝫ q̄s an̄ cō-
lectiōez duxerāt. nō dormirēt. Surgēs autē ī medio p̄fnuciꝫ ofessor.
dēdixit honorabiles ofessus nuptias et castitatem eē dicēs scubituꝫ
cū p̄p̄a coniuge. suasitq̄ scilio ne talē ponēt legē. quē asserēs eē causā
que aut ip̄is aut eoy iugalibꝫ occasio fornicatiōis existēt. et hec q̄dē
p̄fnuciꝫ licet nuptiaz cēt inexplē exposuit. Synodꝫq̄ laudauit eiꝫ
sentētiā et nihil ex hac parte sc̄ciuit. Sꝫ hoc ī vniuscuiꝫ volūta-
te nō ī necessitate dimisit. His a scilio ita dispositis origit vicēna.
lia sc̄tātini p̄ncipis p̄uenire. Et ē ofuetudo romanoy vniꝫq̄q̄ decē-
niū impatorꝫ publica deuotiōe celebrare. Oportunū ergo iudicās cō-
stātini & inuitauit tūc ad diuina sinodū et donis op̄etētibꝫ honora-
uit ammonitosq̄ de sc̄cordia fidei. & oīi in̄ alterutros pace petita
ab eis orōne valedixit omūsis ī m̄cea. scribēs absentibꝫ q̄ fuerāt ī sc-
ilio celebrata et inuitās ut ab oī discordia recedētes sc̄cordarent ī ex-
posita sc̄lij fide. q̄ nihil aliud n̄ dei sentēcia viderēt ex ofsonātia tāto-
rum. & taliū sacerdotū sc̄to sp̄ū sc̄stituta et p̄l̄ inq̄sitiōez subtilissimā et
an̄adūsiōez dubitatōez oīz op̄bata. Socra. De arrio et sc̄ptis eiꝫ

V Idōz sc̄tātini maximꝫ augustꝫ ep̄is et p̄plo. Malignos xv.
et impios arriꝫ imitatus. dignū ē ut illoy q̄ suscipiat vltiōez
Sicut ergo porphiriꝫ diuine pietatis inimicꝫ iniq̄ volūia of̄ religioꝫ
proferēs dignā p̄meruit inuenire mercedē. & talem p̄ quā ī posterū
obp̄obrio et pl̄ima completeretur infamia. Et nunc placuit arrium

et sectatores eius vocari porphirianos. Ut quorum mores imitati sunt eorum vocabulo profuerant. Super hec autem si qua descriptio ab arrio facta reperitur igni tradatur ut non solum prava eius doctrina deperat. sed neque ulla eius possint remanere commenta. Hoc etiam precipio. si qui descriptioes arrii celasse compiter et non repete proferens igne consumserit mortis supplicio subiacebit. Moyses enim ut in hoc fuerit captus. capitali suscipiet ultionem. Dominus vos custodiat. Capl. Sedecimum.

De confectioe sacrorum librorum scriptum Eusebio,

Sator constantinus maximus pius Eusebio, Ut in nostri nominis ciuitate cognouimus saluatoris dei nostri prospiciente solatio maxima hominum multitudo sanctissime se dicauit ecclesie ut hoc cremato valde proficiente dignum esse videatur etiam ecclesias in ea partes edificare. Quapropter quod visum est nostre voluntati decuit nos tue notum facere sapientie. quatenus quinqueginta membranarios codices bene confectos et ad usum abiles et ab artificibus antiquariis et perfecte arte scientibus scribi precipias. diuinorum quippe scripturarum quarum maxime confectio et usus necessarium esse nosti. Directe sunt enim littere nostra tranquillitate ad prouidenciam iudicem quatenus omnia confectioe eorum necessaria prebere turet. Ut enim citius codices descripti conficiantur erit opus diligentie tue. Nam et duo publica vehicula ad deferendos eos ex auctoritate rescripti nostri te percipere conuenit. Sic enim et maxime bene conscripti usque ad nostrum perducerentur aspectum uno quippe tue ecclesie hoc exsequente diacono. Qui dum aduenerit. et experietur nostre munificencie pietatem. De te custodiat frater carissime. Theo.

Sufficiunt quidem hec ad conijciendum. et magis aperte noscendum quem admodum famosissimus imperator suum studium circa sacra constituit. Attamen adijciam que etiam circa salutare sepulchrum gessit. Agnoscens enim quoniam elati et circa culturam baccantes idolorum et sepulchrum domini operuerant. obliuioni tradere contententes memoriam salutarem et desuper templum edificauerant luxuriosissime demonis. id est. veneris. et ut illic virginum cantibus insultarent. Precepit destrui sceleratissimum templum ipsumque puluerem funestis sacrificijs violatum eici. et procul ciuitate dispergi. Deinde sacrarium edificari deo maximum pulcherrimum sicuti designatur ex eius epistola ad macharium ipsius ciuitatis episcopum destinata.

Socrates de Eusebij nicomediensis et Theognij niceni penitētia,
Eusebius igitur et theognius penitētie Caplm xvij
 libellum sūmis ep̄is dirigentes s̄ ab exilio reuocati sūt impe-
 riali precepto s̄ et suas ecclesias receperūt, Expellētes eos qui in coz
 locis fuerāt ordinati id est eusebius amphionē christū v̄ theognius
 Cuius libelli exemplar hoc est. Dudum quidem ante iudiciū
 condemnati a reuerētia v̄ra patienter ferre que decreta sūt a sancto
 concilio v̄ro debuimus. Sed q̄a nimis absurdū est contra nosmet-
 ipsos dare calumniatoribz de taciturnitate probationē s̄ p̄pterea re-
 ferimus quōz et nos in fide vna cucurrimus et sensu examinantes
 de consubstantialitatis sermone s̄ cuncti pacificati sumus nequaquā
 sequentes heresim s̄ h̄ cōmemorantes ad cautelā ecclesiarum que n̄re
 subueniebāt mēti et satisfaciētes eis q̄bz p̄ nobis suaderi debuerat ī
 fide subscripsimus. Anathematismo aut̄ non subnotauimus non
 tanq̄ fidē accusātes s̄ sed ut velut non credētes talē esse eū qui fuerat
 accusatus certi dē eius ad nos directis ep̄istolis et inter nos disputa-
 tionibz habitis. Si igit̄ satis factum est s̄c̄to v̄ro concilio non relu-
 ctantes s̄ h̄ cōsentientes decretis v̄ris etiā hac cōscriptiōe satisfacimz
 vobis non exiliū grauiter ferētes h̄ suspicionem abijciētes hereseos
 Si enī dignamini nūc ī vultu nos v̄ro suscipe habebitis in om̄ibz
 cōsonātes et v̄ra pariter s̄tituta q̄n̄ etiam eū qui in his accusatus
 est placuit v̄re reuerētie demētiā p̄mereri atqz reuocari. Absurdum
 nā p̄ est si is qui putat̄ reus eē reuocat̄ ad satisfaciendū in q̄bus ei
 derogabatur ut nos contra nosmetipsos p̄beamus per taciturnitatē
 increpationis iudiciū. Dignamini ergo sicut cōuenit v̄re veniōi
 et deo amātissimū principē cōmonere et p̄ces tractare n̄ras et veloci-
 ter de nobis que vobis conueniunt cogitare. Hic quidem libellz
 est reuerhois eusebij et theognij. Ex v̄rbis aut̄ eius conicio quia
 isti quidem dicitare fidei subscripserunt. Damnationi v̄ro arrij con-
 sentire noluerūt. Et q̄m arrius ante istos reuocatos agnoscitur. S̄z
 licet hoc ita se habere iudicat̄. t̄n̄ alexandriā accedere prohibitus est
 Hoc aut̄ ostenditur ex eius cogitationibz quas postea molitus in-
 uentur figmento penitēcie sue sicut oportune patefiet.

I Sozomenus. Ca. xvij.
 Imperator interea post conciliū degebat lectus celebrata ego

festiuitate publica vicennialium suorum mox ad erigendas ecclesias
festinus accessit. Hoc quoque faciebat per singulas ciuitates et in urbe co-
gnominis sui,

Socrates,

Nam cum ei omnia prospere cederet. propria voluit habitare ciui-
tatem. Veniens quoque ad campum aniliu positum hellespontum
super eantis tumulum ubi achiui contra troiam pugnantes habuerunt
castra. ciuitatem designauit. portas quoque fecit que hactenus videntur
a nauigantibus. Nec agenti per noctem deus apparuit. monens ut
alium querebat locum. eum quoque monens ad bizantium trachie. eum
illic habitare iussit,

Socrates.

Sed cum primitus bizantium vocaret auxit et maximo eam
muro circumdedit et diuersis ornata fabricis equam impia-
li rome constituit. et denotatam constantinopolim. appellari secu-
dam romam lege firmavit. sicuti lex ipsa in marmorea platoma
noscitur conscripta. et in strategio iuxta equestrem statuam eius est constitu-
ta. In hac quoque ciuitate duas quidem edificauit ecclesias. quarum
vnam nominauit hirenem. aliam vero appellauit aploz. Non solum
autem sicuti dixi auxit constantinus christianorum dogmata sed etiam paga-
norum templa destruxit. Simulacra namque ornata publice in constan-
tinopolitana urbe proposuit. et tripodas delphicos in circo ad spe-
ctaculum dedit. que cum ipso videantur aspectu. superflue referuntur.

Uterea mater imperatoris. helena. cuius
cognomine. vicum dereprani. princeps ciuitatem dicauit helenopolim
ammonita per somnum. hierosolimam propauit. Et quodam hierolimam
desertam sic pomorum custodiam inueniens. requisit sepulchrum christi
quod. licet difficilime. tamen inuenit. Ita repente templum illud sceler-
tissimum dei iussit. et palam factum domini monumento apparuerunt circa
eum suffosse tres cruces et clauis simul. et titulus litteris hebraicis grecis
latinis quoque conscriptus. Iesus nazarenus rex iudeorum,

Socrates,

Dicitur autem. quia etiam mortuus cru-
cis tactu surrexit. De hoc ligno sibilla dixit apud paganos
O ter beatum lignum in quo deus extensus est. Tunc ergo quod crux esset domini quod
latronum dubitare cepit. Proinde macharius ciuitatis presul huius-
usmodi tractatu dubitationem soluit. Mulieri namque nobilitate clare
longa egritudine fatigata unam illarum crucium cum oratione preoptissima

Sozomenus.

adhibens ; virtutem saluatoris agnouit . Moyses enim ut mulierem
cruce attigit . passionem seuissime egritudinis effugauit ; et femine sa-
lutem restituit . *Theodoricus .*

Sic itaque mater imperatoris quod cupiebat agnosces . de clauis
quidem quibus manus christi fuerat perforate . alios in galeam misit
imperatoris . filij capitis prouidentiam gerens ; ut iacula bellica sum-
moueret . alios freno equino permiscuit et cautelam imperatoris age-
ret et veterem prophetiam adimpleret . Olim enim zacharias clamauerat
propheta dicens . Et erit quod in freno est sancti domino omnipotenti . Sa-
lutaris vero crucis partem quidem aliquam regalibus distribuit .

Quam constantinus suscipiens et credens salua- *Socrates .*
ri ciuitatem ubi hec particula seruaretur in sua statua sicut
fertur in foro constantini positam super columnam porphireticam deuote
condidit . *Theodoricus .*

Reliquam vero partem in argentea theca clausam . ciuitatis
tradidit sacerdoti et undique congregans artifices . maximas or-
natasque illic edificauit ecclesias . His ita gestis . diuicio exhibitio
virginibus sacris et ipsa ministerium ancille gerens . ultra octoge-
simum annum etatis agens . et his similia facies rediit ad filium . Et
cum leticia transiit e seculo . multa filio pietatis mandata committens
nouissimis benedictionibus adimpleto . *Socrates .*

Post hec igitur imperator cura maxime christianorum hinc . paganorum
supstitiões auersabat . Remouitque monachias et suas
imagines in templis poni precepit et cubitum quo mensuratur nihil
non iam in templo serapidis anis singulis sed in ecclesiis portari sanciuit .

In omnibus itaque volens similem mon- *Sozomenus .*
strare rome constantinopolim frustratus non est . Nam et corporibus
et diuitijs maior effecta est quod ideo prouenisse credo propter amorem dei que ci-
uitas gerit et habitatorum circa indigentes auxilium . in tantum namque fides
creuit ut multi quidem iudeorum ciuium . pagani vero pene omnes christianam illic
conuertent ad fidem . In qua urbe crescete quo tempore religio noscitur apostata neg-
are neque pagana templa aut sacrificia facta sunt nisi sub iuliano huius tempore
quod mox probat extititum hanc igitur tanquam nuperrime uisitam christi ciuitatem constantinopolim
suo nomine dedicauit multis eam et magnis exornans ecclesiis iuuabatque
diuinitas imperatoris vota et apparitionibus multis indicabatur que

sancte salutaressq; essent que illic edificabantur ecclesie. xi.
In signis itaq; locus ex illo tempore claruit peregrinis et vrbicis vbi
olim vesta colebatur postea vero ecclia facta est. Qui locus nunc
michabelium nuncupatur in dextera positus parte nauigantium
a ponto ad constantinopolim distans ab ea nauigio quidem stadijs
fere triginta et quinq;. Per terrā vero euntibus omne sinū vsq; ad
septuaginta et ampli⁹ tendit. Sortitus est igit̃ is locus appellatiōez
nunc vsq; seruata eo qd̃ illic manifeste cernit̃ apparere michabel di-
uinus archangelus. qd̃ etiam ego iutus eximie verum eē confirmo
Ostendit igit̃ hoc ita eē etiā multis alijs virtus diuina per ipsarū re-
rum experimēta. Quidam enī in causis crudelibus aut in euitabi-
libus periculis alij vō in languoribus aut ignotis passionibus in-
cidentes hic orantes ad deū liberari promeruerūt. Sed que singulis
et quomodo illic miracula contigerint. narrare longū est. Que
vero prouenerūt. aquilino nobis noto et in causis forensibus socio
partim ab eo audiens. partim ipse cognoscens necessario pandā.
Cum enim ardentissima febris rubeis coleris mota comprehendisset
estuanti poculū dederūt medici. quod euomit. moxq; cum vomitu
diffusa colera supficiem vultus ei⁹ similis sui colore tingerūt. Quā-
obrem quicquid comederet et biberet euomebat. Cūq; hoc diu pe-
teret nec esca ad nutrimenta proficeret. hesitabat ars medicorum. et
dum mortū vicinus esset. Iussit suis ut eum ad locū hūc ducerēt cre-
dens aut illic se mori aut languore priuari iacentiq; per noctem di-
uina virtus apparēs. precepit ut quicquid comederet. in huiusmodi
portionem tingeret que esset ex pipere et vino et melle confecta. quo
facto ab egritudine liberatus est. Quipe cū medicis ratioz medicie
videatur eē strariū calida pocula colericis exhibere. Audiui enī
et probianū virum in palacio hntem militiam medicorum crudeli
podagre passione detentum. ibi doloribus liberatum ei⁹ apparuisse
sandam mirabiliter visionē. Cum enī dudum paganus esset fact⁹
postea christianus aliquatenus dogma sequebatur totius v̄ salutis
causam id est sacratissimam crucem nolebat adorare. Hanc hnti
sententiam diuina virtus apparens signū monstrauit crucis quod
erat positum ī altario eiusdem ecclie. Et aperte palam fecit qd̃ ex quo
crucifixus est xps omnia que ad vtilitatem humani generis facta sūt

35
quolibet modo preter virtutem adorāde crucis gesta non essent neq;
ab angelis sanctis neq; apud hoīes. Caplm. xx.

Cum itaq; populi et ciuitates ad cultum xpianitatis accedent
et ceteri pro filijs et vxoribus metuētes ne quid mali paterēt
si contradicerēt quieti vacarēt. nudati solatio multitudis templorū
cultores et sacerdotes simulacra apud se reposita preciosissima tradi:
derūt et que iouis fulmina vocabātur. et per semetipos hec eiciebāt
ex aditis et temploꝝ latentibus locis que q; prius inuisibilia apud
ceteros erāt et solis sacerdotibus manifesta facta sūt oīb; valde vi:
lissima. Alie vō imagines et statue ex preciosa cōfecta materie igne
cremate sūt et pecunie publico sociate. Que vero ex ere mirabiliter
facta videbant ad constantinopolim sūt aduecta ornatus causa et
hactenus in publico collocata et per plateas et ī circo atq; regalib;
id est pitinia diuinatonis apollinis et muse heliconides et delphici
tripodes. Spoliataq; sūt ianuis templa et alia laquearibus sūt nu:
data. alia vero neglecta ad sordes vsq; ruināq; pducta sūt. Tūc
itaq; perierunt et penitus sūt euersa id est in egeas. cilicie templum
asdepij et in aphaas iuxta montem libanū et adonidem fluum
veneris domus vtrāq; apud illos insignia eo q; egestate gloriarent
quasi languentes corpore curarent apud eos demone noctib; appa:
rente atq; curante. In aphaas aut quia p inuocationē q̄ntam. cer:
to die de sūmitate libani montis ignis fulgens. veluti sidus ī proxi:
mum flumen velociter occūbebat qd dicebāt venerē eē. xxxj.

Interea cum multitudo nimia gētium magadoꝝ ex tracia transfisset
in asiam. et alij aliūde barbari. hoc egisset contra romanos s; multi
sacerdotum xpī captiuati cū eis erant. Cūq; languētes curarēt. et
demonēs effugarēt xp̄m solūmodo nominātes et filiū dei inuocātes
insup et conuersionem philosophātes inculpabilem et oēz maculā
virtutibus euincentes s; ammirati barbari viroz vitam et opera si:
mul egregia bene se sapere crediderūt et deū h̄re propiciū si meliores
imitarētur hoīes et sicut ipsi placarēt deū et constituētes sibimet ex
eis bene agendi preceptores edocebant et baptizabant et consequent
in ecclesias occurrebant. Caplm xxxij. Theodonicus.

Hautores igitur arrij nequissima non reliquere consilia. Ne:
enim causa in confessione fidei etiam manibus cōsenserunt s;

qui postea imitati sunt gesta lupōz. Nam cum sanctissimus alexā:
der qui suis orationibz arriū fuerat iaculatus. idēz bizancij pōtīfex
sic enī tūc vocabātur constātinopolis ad meliorē translat^{us} fuisse vitā
eusebius defensor impietatis parvipendēs regulas quas ante pau:
lulum cū alijs pontificibz ipse descriperat. repete nicomediaz deserēs
constātinopolitanā arripuit sedēz. regulis e diuerso clamitantibus
ēpos & presbros non licere ex alia transire ad aliam ciuitatem. Sed
mirum nō est ut qui sic insaniunt aduersus vnigeniti deitatem. li:
center etiam alias transgrediant leges. Non enī tūc solūmodo hanc
nouitatem fecit. s; etiam olim aliud simile perpetravit. Qui dum ī
berpto esset ep̄s. transiuit in nicomediaz et ex ea denuo post concī:
lium insania aperte impietatis exactus est et cum eo theognius ni:
cenus. q; imperator constātinus literis manifestum fecit. Ego vero
huic operi finem epistole inserere iudicauī. Scripsit enim hec ni:
comediensibus. Quis est qui hec populū docuit innocentem & Eu:
sebius vtiq; tyrannice crudelitatis excultor. Quia enim vbiq; tirāni
noscūt eē diēs ex mltis rebz apparet. Hoc nāq; veraciū ep̄oz testatur
interitus. Hoc etiam xp̄ianoz crudelissima persecutio clamat ap̄te.
Nihil enim de iniurijs mihi factis. nūc aio p quas qñ maxime ad:
uersarum parciū insidie discurrebāt. Ille etiam oculos contra me
habebat intentos. Cui defuit solum q; nō & armatum ministeriū
tiranno licenter exhibuit. Neq; me quispiā putet ad hoz probatiōez
minus instructum. Indiciū nāq; manifestum est. q; presbiteros
et diaconos sequētes eusebium ap̄te ostat a me deprehēsos. Sed hec
quidez transeo que nūc non indignationis gratia. sed ad illoz ofu:
sionem a me plata noscunt. Hoc solū formido h^o cogito q; nos ad
communione criminis vocari conspicio. Propter eusebij nāq; se:
ductionem et subuersionem conscientiaz pcepistis a veritate separa:
tam. Sed erit huius rei non tarda salubritas si ep̄m fidelem & inte:
grum nūc sumentes respiciatis ad deum. quod vtiq; ad p̄ns in vob
est. dudum oportuerat in vestro pendere iudicio nisi predict^{us} eusebi^{us}
pessima consciōz suorū tuitiōne venisset huc & et ordinem rectitudi:
s impudentissime confudisset. Sed quomodo de memorato eusebio
apud vestram caritatem nos breuiter loqui decet & audite. Meminit
vestra patientia factuz ī nicea ciuitate conciliū cui et ego ipse con:

scientie mee cultum decent exhibui. nihil aliud volens qm discordiaz
 omnibus fabricari et pre cunctis arguere et remouere hanc causam
 que principium quidem habuit p arrij alexandri supbiam. corro
 borata vero e p eusebij prauum pestiferuq; votum. Sed ipe eusebi?
 o amabiles atq; carissimi cum qnta putatis discursione quippe con
 scientia sua victus. cum quanta confusione mundatio vndiq; de
 clarato degebat. immittens quidem mibi diuersos qui pro eo depo
 scerent. petens vero a me quoddam solacium ne tanto malo diuid?
 suo honore priuaret. Testis est mibi deus huius rei qui et in me et
 in vobis benigno amore consistit. Nam etiaz me ille deuertit et in
 decenter arripuit qd vos q; nostis. Tunc eni oia gesta sunt sic ipse
 desiderabat s quia omne malum in sua conscientia recondebat.

Sed ut cetera peruersitatis eius omittā s quid maxime cum theoge
 ne nequicie sue particeps egerit s audite de posco, Alexandrinos qf s
 dam a nostra fide recedentes huc destinari preceperam. quō horum
 ministerio metis flammis urgebat s h isti benigni et optimi nimir
 episcopi quos simul concilij veritas ad penitentiam reseruabat nō
 solum receperunt eos et apud se seruauerunt. sed etiam malis eoru
 voluntatib; cōmunicare decreuerunt. Quapropter hoc circa istos
 ingratos decreui pagere ut arrepti procul deportarentur exilio. Nunc
 itaq; vestrum est ad deum illa fide respicere s qua semp et fieri ouēit
 et esse decet et agere. Episcopos enim purificatos et orthodoxos atq;
 clementes nos gaudemus habere. Siquis autē ad memoriam illoꝝ
 pestilentium aut ad laudem improuide presumit forsitan excitari re
 pente in sua presumptione ministri dei. hoc est meo opere compmet
 Deus vos custodiat fratres carissimi. Amen. Ca. xxiij, Theodo.

Nunc igitur isti et damnati et ciuitatib; sunt expulsi et nico
 media quidem appion episcopus ordinatus e. in nicea autez
 christus. Sed rursus consuetas machinationes exercentes et impa
 toris clementiam accessibilem suis fallacijs inuenientes restituti sūt
 prioremq; potentiam receperūt. Eusebius etenim sicuti iaz dixit
 etiam constantinopolitanum tenuit tyrannice presulatum et potio
 rem percepit presumptionem frequenter ad imperatoꝝ veniens et
 fiduciam ex crebra colloquutione mercatus contra veritatis ppugna
 tores suas ostentidēs instituit s et primū qdēz cupe se hierosolimorū

loca professus est et imperatorem tanquam famosissimum visurus
edificationis opus prouida cogitatione captiuauit, Quapropter cum
multo honore dimissus est imperatore uehicula et ei alia distribuentem
solatia. Profectus igitur est cum eo theognius nicenus particeps ma-
lignorum consiliorum eius; sicuti iam dicemus, Ca. xxiiij.

Venientes enim in antiochia et amicitiarum inuoluitu maxima
multitudine potiti sunt, Veritatis enim propugnator magnus
eustachius largam eis hospitalitatem fraternitatis exhibuit, Cumque
ad sacratissima loca peruenissent et concordem uiderent suos hoc est
eusebium cesariensem schytopolitam patrophilium et eadem uide laodice
theodorum et alios qui lepra arrii susceperunt. nunciauerunt
eis quod cogitauerant et cum eis uenerunt ad antiochia. Et scema quidem
sub honore premittebat aduentus eorum. quos uero propinabatur erat
pietatis bellum. Mulierem namque prostantem mercede negociantes et
linguam eius sibi impendi persuadentes. ad consilium uenerunt. Pro-
inde alios omnes foras ire precipientes. ter miserimam introducere
mulierem. At illa infantulum sub mamilla demonstrans; aiebat. ex
conubitu eustachij illum se et concepisse et generasse. eumque clamabat
sepius impudentem. Is autem qui calumnie eius tam manifeste con-
sciens erat, Iussit ut hanc rem si qui scirent deducerent ad medium.
Illa uero dicente nullum se hanc accusationis testem. iusiurandum ei
iniustissimi iudices intulerunt. lege scilicet aperte clamante; In duobus aut
tribus testibus credi esse ueraciam que dicunt. nec non et apostolo precipiente
ut nullus aduersus presbiterum inscriptionem factam ex duobus aut
tres testes accipiat. Sed isti sacras contemnentem leges contra tales
uirum accusationem sine testimonio receperunt. Cum ergo illa matri
iusiurandum prebuisset adiecit affirmans. quod infans ille de concubitu
esset eustachij. Tunc itaque tanquam aduersus adulterum isti inimici
ueritatis protulere decretum. Alijs quippe pontificibus cum utique multa
adeunt et pro apostoli dogmatibus repugnantem. et omnimodis que fuerant
condannata nescientes aperte reclamantibus. et magnam eustachium col-
laudantibus decretumque illorum iniquum suscipi prohibentibus. Hoc itaque
facto. uelociter huius nocte damnatores ad imperatorem profecti sunt
eorumque persuaserunt quod uera fuisset inscriptio et depositionis eustachij iusta
sententia quem tanquam adulterum atque tyrannum expelli fecerunt.

exercitatorum pietatis simul et castitatis egregium. Et ille quidem per trachias ad illirici deductus est ciuitatem. isti vero prius quidem pro eo ordinauerunt eulaliū, Quo tempore pauco uiuente: eusebiū palestinensem illic migrare uoluerūt: eoque fugiente mutatione: et simul imperatore prohibete fecerūt eufroniū, Quo etiā anno et paucis mensibus in episcopatu defūcto. flacito illius ecclie tradidere potuerunt. Isti uero oēs pestes arrij habuere celatam, Propterea nāque multi pie uiuentium et sacerdotum et reliquorum ecclastica relinquētes collegia. apud semetipsos conueniebant. quos uniuersi eustachianos appellabāt. quia post egressum illius seorsum congregabant. Porro mulier illa ter misera passionem crudelissimi languoris incurrens manifestauit insidias. et illam tragedie compositionem pariter enudauit non duobus uel tribus sed multis ualido sacerdotibus qui concinnata uidebant insinuas. Nit enim pro pecunijs illam se facere presumpsisse calumniam: et iurandū tamen non omnino fuisse falsum. quia ille infans de quo iurauerat filius erat cuiusdam eustachij nomine fabri ferrarij.

Nunc igitur in antiochia grauis se: Ca. xxv. Socrates, dicio in eustachij deposicione surrexit, Et postea de episcopatus electione tantus ignis accensus est ut pene ciuitas uniuersa depiret in duas partes populo dissidēte. Et alijs quidem eusebiū palestine trās: ferri occidentibus in antiochiam: alijs autem studentibus ut reuerteretur eustachius, Erat enim in utraque parte et populus ciuitatis et militaris manus. et tanquam aduersus hostes ita cuncti commonebantur ut pene usque ad gladios perueniret. nisi deus et timor principis cohiberet, Nam imperator suis epistolis sedicionez compescuit, Eusebius autem palestine repudiauit, Quod ammiratus imperator scripsit ei propositum laudans eūque beatū uocans: et quia non unius ciuitatis sed totius orbis potius digne decerneret episcopus, De cetero autem per annos octo dicitur antiochene ecclie vacasse sedem, Tarde uero studio iniciatorum nicene fidei ordinatur eufronius, His igitur in hoc sermone iure contextis: tempus est ut sequentis libri ordinemur incipiamus.

Historie tripertite
liber secundus explicat,

Capitula in librum Tercium eiusdem historie incipiunt feliciter.